

ضعف در ساختار و پراکندگی استقرار کارخانجات

صنعت فولاد

الهه رحیم دوست^۱

چکیده

با توجه به اهمیت صنعت فولاد در روند توسعه یافتگی کشورها و همچنین قدرت اشتغال‌زایی این صنعت در کشور، توسعه آن یکی از مهم‌ترین برنامه‌های مهم اسناد بالادستی در روند روبه‌رشد کشور است. از این رو اهمیت چگونگی ساختار و نحوه احداث و پراکندگی جغرافیایی واحدهای مرتبط با حوزه فولاد دارای اهمیتی دوچندان است. این در حالی است که با دقت در نحوه استقرار واحدهای فولادی موجود، مشاهده می‌شود که احداث آن‌ها از نظر جغرافیایی از قانون مشخصی پیروی نکرده است و اغلب بر پایه دید منطقه‌ای ایجاد شده‌اند؛ تا جایی که پراکندگی واحدهای فولادسازی و دوری و نزدیکی آن‌ها به محل تأمین مواد اولیه، چالشی اساسی در این صنعت به شمار می‌آید. همچنین، یکی دیگر از عوامل بسیار پراهمیت در احداث و توسعه واحدهای فولادی در کشور، انطباق این واحدها با مقررات محیط‌زیستی و صیانت از آن است که متأسفانه رعایت آن در واحدهای موجود کمتر به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، واحدهای فولادسازی موجود بر اساس نقشه آمایش سرزمینی در کشور ایجاد نشده‌اند. از این رو برای تحقق رفع هرچه بهتر مشکلات ناشی از ضعف ساختار و پراکندگی در استقرار کارخانجات صنعت فولاد، برخی راهکارها از جمله ممانعت از رویکرد منطقه‌ای در احداث واحدهای فولادی، اولویت محدودیت‌های زیست‌محیطی و منابع طبیعی، توسعه تجارت خارجی در بخش صنعت فولاد، تکمیل زنجیره تولید محصولات فولادی، تهیه نقشه آمایش زنجیره تولید فولاد در کشور، حمایت از خلق ارزش افزوده در تولید محصولات فولادی به جای خام فروشی و... پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: فولاد خام، پراکندگی، صنعت، آمایش سرزمین، طرح جامع فولاد، دید منطقه‌ای.

مقدمه

این قابلیت‌ها، بیش‌ازپیش احساس می‌شد. این موضوع و اهمیت آن در عرصه تصمیم‌گیری کشور موجب شد تا سند ملی آمایش سرزمین بالاخره با بیش از ۴۰ سال تأخیر، در اسفند سال ۱۳۹۹ به تصویب برسد. هرچند این سند با تأخیر به مرحله تصویب رسید، اما اهمیت موضوع آمایش سرزمین بر هیچ‌کس پوشیده نیست؛ زیرا رسیدن به توسعه متعادل

با توجه به اینکه یکی از اهداف اساسی سیاست‌گذاران و مسئولان کشور پس از پیروزی انقلاب اسلامی، رفع محرومیت از مناطق محروم و کمتر توسعه یافته بود، بنابراین، لزوم توجه به ظرفیت‌های موجود در هریک از مناطق جغرافیایی کشور و برنامه‌ریزی منسجم و حساب‌شده بر مبنای

شکوفایی لازم در این صنعت خواهیم بود؛ تا جایی که حتی منجر به تعطیلی برخی واحدها و عدم سوددهی آنها خواهد شد. با توجه به اهمیت نحوه استقرار کارخانجات فولاد در کشور، در این گزارش با نگاهی به جایگاه صنعت فولاد و همچنین چشم‌انداز این صنعت، به بررسی ساختار و نحوه استقرار کارخانجات صنعت فولاد پرداخته‌ایم و در ادامه، با بیان ملاحظات امنیت اقتصادی در این حوزه، برخی راهکارها ارائه خواهد شد.

۱- نگاهی به جایگاه صنعت فولاد در کشور

تولید و مصرف فولاد یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی کشورها به شمار می‌آید؛ زیرا احداث و رونق صنعت فولاد در هر منطقه با تحت تأثیر قرار دادن میزان اشتغال، فرهنگ، تجارت و... موجب توسعه آن منطقه خواهد شد. از این رو صنعت فولاد، صنعتی استراتژیک در هر کشور است و کشورهای مختلف به‌رغم برخوردار نبودن از منابع غنی معدنی، سعی در تقویت این صنعت در کشور خود دارند. این در حالی است که ایران با وجود منابع غنی معدنی، فاقد استراتژی دقیق و مدون برای کسب رتبه‌های بالاتر بین‌المللی در این حوزه است.

نگاهی به جایگاه بین‌المللی ایران در عرصه برخورداری از صنایع معدنی نشان می‌دهد بر اساس اکتشافات معدنی انجام‌شده، ایران ۷ درصد ذخایر معادن جهان را در اختیار دارد. محصولات معدنی ایران با تنوع بالا شامل ۶۸ نوع ماده معدنی غیرنفتی است و ذخایر کشف‌شده به حدود ۳۷ میلیارد تن

با روش‌های فعلی که بار اصلی توسعه بر دوش دولت است، راه به جایی نخواهد برد. شاهد این ادعا نیز شکاف روزافزون مناطق توسعه‌یافته و کمتر توسعه‌یافته در کشور و افزایش مهاجرت‌هاست. اجرای سند آمایش سرزمین هرگونه اقدام دولت مانند احداث جاده، بیمارستان، کارخانجات و... را ضابطه‌مند می‌کند و بر اساس روند توسعه ملی، به سرمنزل مقصود خواهد رساند. همچنین، مانع از دخیل شدن هرگونه منافع سیاسی برخی افراد یا گروه‌ها در تصمیم‌گیری و اعمال دید منطقه‌ای به این اقدامات خواهد شد.

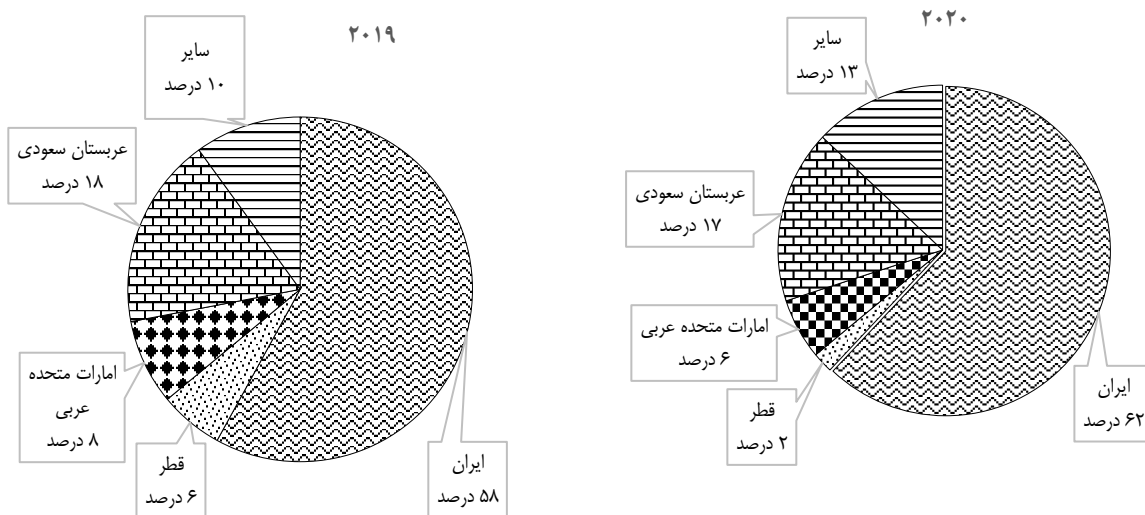
از آنجاکه احداث کارخانجات و افزایش اشتغال در هر منطقه جغرافیایی به روند توسعه‌یافتگی آن منطقه کمک زیادی می‌کند، در ذهن برخی تصمیم‌گیران کشور نیز چنین متبادر می‌شود که با اعمال دید منطقه‌ای و دستور برای صدور مجوز برخی کارخانجات در هر منطقه محروم، می‌توانند به روند توسعه‌یافتگی شهرها کمک کنند. این در حالی است که لحاظ نکردن شرایط و زیرساخت‌های لازم برای احداث کارخانجات، اهداف بلندمدت اقتصادی را برآورده نمی‌سازد. در این راستا، از جمله صنایعی که در صورت گسترش روزافزون منجر به رونق اقتصادی بسیار با اشتغال‌زایی زیاد خواهد بود، تقویت صنعت فولاد در کشور است، اما این موضوع نباید منجر به تسلط دید منطقه‌ای در نحوه استقرار و احداث کارخانجات مذکور شود؛ زیرا با لحاظ نکردن زیرساخت‌های کشور در هر منطقه، و به‌طور خاص الزامات آمایش سرزمینی، شاهد عدم

حدود ۷ درصدی بوده است. این موضوع در نمودار شماره ۱ به تفکیک کشورهای خاورمیانه آورده شده است.

می‌رسد. بر اساس آخرین آمار در دسترس از شرکت ملی فولاد ایران، میزان تولید فولاد ایران در منطقه خاورمیانه طی سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۰ دارای رشد

نمودار ۱- تولید فولاد خاورمیانه در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ به تفکیک کشور

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایس ۱۳۹۹).

ایران به لحاظ تولید شمش‌های فولادی در فوریه سال ۲۰۲۱، رشد ۱۱/۵ درصدی را در میان ده کشور برتر تولیدکننده فولاد در جهان کسب کرده است که این میزان رشد در میان ده کشور برتر، بیشترین مقدار بوده است. پس از ایران، کشور چین با رشد ۱۰/۹ درصد رتبه دوم و ترکیه با افزایش تولید ۵/۹ درصدی در جایگاه سوم رشد تولید فوریه سال ۲۰۲۱ قرار گرفتند.

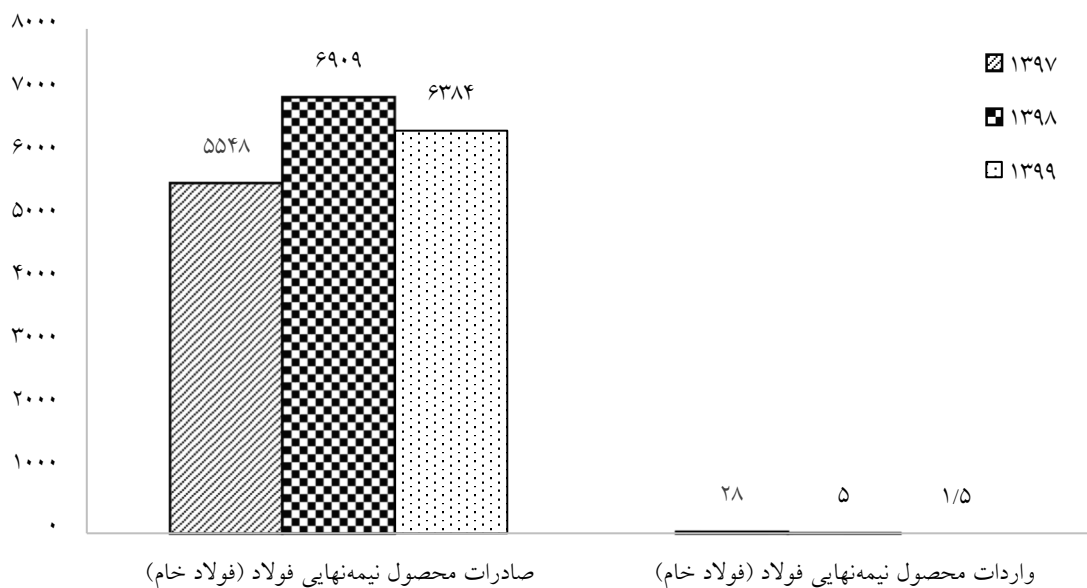
بر اساس آخرین آمار انجمن جهانی تولید فولاد، میزان تولید فولاد خام ایران در نوامبر سال ۲۰۲۰، ۱۴/۱ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن افزایش داشته و به ۲ میلیون و ۵۷۵ هزار تن رسیده است. همچنین، ایران طی دوره ۱۱ ماهه نخست سال ۲۰۲۰، ۲۶ میلیون و ۳۶۹ هزار تن فولاد خام تولید

همان‌طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود، ایران طی سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، افزون‌براینکه در میان کشورهای منطقه دارای بیشترین سهم در تولید فولاد است، میزان تولید خود را نیز افزایش داده است. همچنین، در مقام مقایسه میان کشورهای منطقه منا (مصر، لیبی، امارات متحده عربی، عربستان سعودی و قطر) نیز ایران دارای بیشترین تولید فولاد در سال‌های مورد بررسی بوده است و پس از آن، با اختلاف نسبتاً زیاد، کشور مصر در مقام دوم قرار دارد. در ارقام جهانی نیز نگاهی به آمارهای بین‌المللی نشان می‌دهد ایران به لحاظ تولید فولاد خام در رتبه دهم جهان قرار دارد و به ترتیب کشورهایی مانند چین، هند، ژاپن، آمریکا، روسیه، کره جنوبی، ترکیه، آلمان و برزیل رتبه اول تا نهم را کسب کرده‌اند. همچنین،

کرونا صعودی بوده که در میان این سه کشور نیز در ۱۱ ماهه نخست سال ۲۰۲۰، بیشترین رشد تولید فولاد خام متعلق به ایران بوده است.^۱ نگاهی به میزان تجارت خارجی فولاد خام نیز در راستای نحوه عملکرد این صنعت در کشور تا حد زیادی راهگشاست. برای همین، در نمودار شماره ۲، میزان تجارت خارجی در صنعت فولاد به تصویر کشیده شده است.

کرده است که در مقایسه با مدت مشابه سال ۲۰۱۹ (۲۳ میلیون و ۳۸۵ هزار تن)، رشد ۱۲/۸ درصدی را تجربه کرده است. طبق گزارش منتشرشده این انجمن، وقوع بحران کرونا بر میزان تولید فولاد در جهان تأثیرگذار بوده و تولید جهانی فولاد را کاهش داده است، اما طبق آمار موجود و منتشرشده این انجمن، از بین کشورهای عمده تولیدکننده فولاد، تنها تولید فولاد خام ایران، چین و ترکیه در میانه بحران

نمودار ۲- تجارت فولاد خام طی سالهای مورد مطالعه (هزارتن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

محصول نیمه‌نهایی فولاد رفته‌رفته از ۲۸ هزار تن در سال ۱۳۹۷، به ۱/۵ هزار تن در سال ۱۳۹۹ تقلیل یافته که این موضوع یکی از نقاط مثبت این صنعت است. با توجه به مواد اولیه مورد نیاز برای تولید فولاد خام، در نمودار شماره ۳، وضعیت تجارت محصولات معدنی آورده شده است.

همان‌طور که در نمودار شماره ۲ مشاهده می‌شود، صادرات محصول نیمه‌نهایی فولاد در کشور با وجود شرایط نامساعد بین‌المللی (اعمال فشار بیشتر به دلیل تحریم) و همچنین، وقوع بیماری همه‌گیر کرونا، از مقدار شایان توجهی برخوردار بوده است. این در حالی است که واردات

۱. الهه رحیم‌دوست، «سیاست‌های مداخله‌ای دولت در صنعت فولاد کشور»، ماهنامه امنیت اقتصادی تدبیر اقتصاد.

نمودار ۳- تجارت محصولات معدنی (هزار تن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایس ۱۳۹۹).

بین‌المللی نمایان‌کننده ارتقای رتبه و جایگاه کشور است، اما تعیین ساختار تولید فولاد با انتخاب استراتژی صحیح که منجر به کسب بخش زیادی از بازارهای بین‌المللی شود و در نتیجه، ضربه‌پذیری جایگاه ایران در این صنعت را به لحاظ جهانی کاهش دهد، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است. با توجه به اهمیت این موضوع، در جدول شماره ۱، ساختار تجارت فولاد ایران در مقایسه با جهان آورده شده است.

ایران به لحاظ تولید شمش‌های فولادی در فوریه سال ۲۰۲۱، رشد ۱۱/۵ درصدی را در میان ده کشور برتر تولیدکننده فولاد در جهان کسب کرده است که این میزان رشد در میان ده کشور برتر، بیشترین مقدار بوده است.

با توجه به آنکه در زنجیره تولید فولاد، سنگ آهن و گندله از مواد معدنی اصلی برای تولید هستند و این محصولات معدنی جزو مواد خام به شمار می‌آیند، از این رو چنانچه صادرات این محصولات بدون نیازسنجی تولیدات داخلی صورت پذیرد، منجر به خام‌فروشی و کاهش درآمدهای ارزی در کشور می‌شود که در نهایت، اقتصاد کشور را در محصولات نهایی وابسته به کشورهای خارجی و واردات می‌کند. برای همین، در نمودار شماره ۳، تجارت محصولات معدنی در دو سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ آورده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، با کاهش صادرات گندله در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سال ۱۳۹۸، شاهد تداوم بی‌نیازی به واردات این محصول هستیم. همچنین، با کاهش صادرات سنگ آهن در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سال ۱۳۹۸، کشور همچنان از واردات سنگ آهن بی‌نیاز است. ارقام ارائه‌شده در خصوص جایگاه ایران به لحاظ

جدول ۱- ساختار تجارت فولاد ایران و مقایسه آن با جهان (سهم صادرات به تولید- درصد)

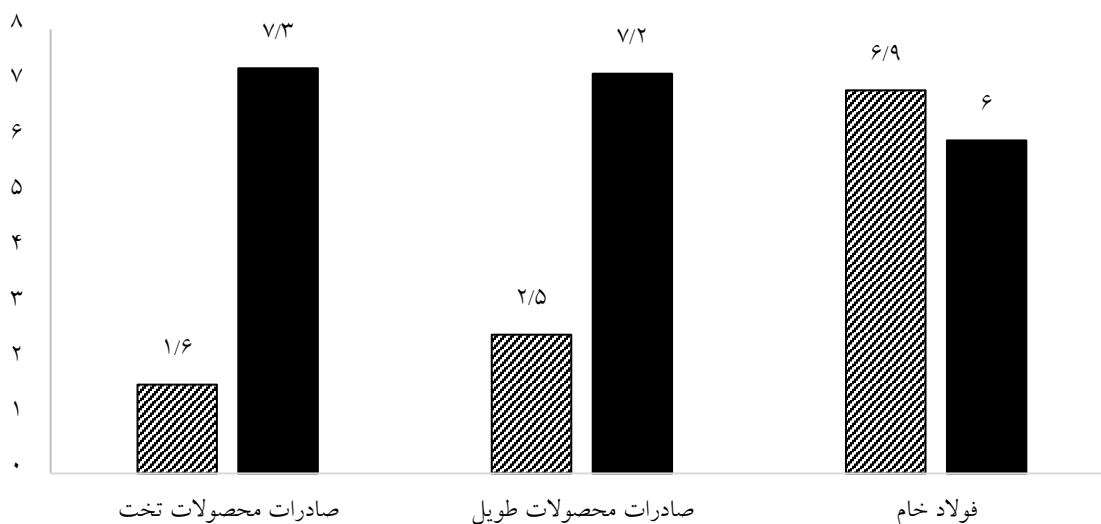
جهان	ایران								شرح سال
	۲۰۱۹	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
۳/۷	۲۱/۵۳	۲۵/۴	۲۲/۲	۳۱/۳	۲۱/۴	۱۰/۷	۵/۶	۱/۱	سهم صادرات فولاد خام به تولید فولاد خام
۱۸/۵	۲۰/۳۰	۲۹/۱	۲۵/۳	۱۱/۷	۸	۸/۶	۸/۹	۷/۶	سهم صادرات محصولات طویل به تولید آن
۳۱/۱	۸/۴۷	۹/۸	۱۱/۱	۱۰	۱۸/۶	۲۲/۶	۱۸/۱	۱۲/۸	سهم صادرات محصولات تخت به تولید آن

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

با توجه به فناوری به کاررفته در تولید آن‌ها، دارای ارزش افزوده بالاتری نسبت به محصولات میانی صنعت فولاد است. بنابراین، بالابردن سهم صادرات محصولات تخت و طویل از کل صادرات محصولات فولادی برای اقتصاد کشور بهتر است و درنهایت، ارزآوری بیشتری برای اقتصاد ایران دارد و موجب کاهش ضربه‌پذیری کشور در این حوزه می‌شود. این در حالی است که نگاهی به ظرفیت بالقوه کشور در صادرات انواع محصولات فولادی به شکل نمودار شماره ۴ است.

با توجه به ساختار تجارت ایران در حوزه صنعت فولاد کشور، مشاهده می‌شود که در جهان تنها ۳/۷ درصد تولید فولاد خام صادر می‌شود درحالی‌که در ایران سهم صادرات فولاد خام به تولید این محصول در سال ۱۳۹۹، ۲۱/۵۳ درصد است. همچنین، در جهان بیش از ۳۰ درصد محصولات تخت تولیدشده صادر می‌شود درحالی‌که در ایران این سهم معادل ۸/۵ درصد است. بنابراین، ساختار تجارت ایران در مقایسه با ساختار جهانی تجارت متفاوت است. لازم به توضیح است، صادرات محصولات تخت و طویل

نمودار ۴- ظرفیت بالقوه صادرات محصولات فولادی ایران (میلیون تن)

پتانسیل صادراتی فولاد ایران - سابقه تجاری ■ بالاترین رقم صادراتی ایران ▨

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹)

از جمله صنعت فولاد در کشور بوده است. بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله مشاهده می‌شود یکی از هدف‌گذاری‌های انجام‌شده برای سال ۱۴۰۴ در حوزه صنعت فولاد، دستیابی به ظرفیت تولید ۵۵ میلیون تن فولاد به‌طور سالانه در کشور است. از این‌رو لازمه دستیابی به اهداف تعیین‌شده در این اسناد، انجام دادن سرمایه‌گذاری‌های لازم و تجهیز زیرساخت‌های مورد نیاز است. در این راه، وجود برخی چالش‌ها مانع از دستیابی به ظرفیت‌سازی لازم برای رسیدن به هدف ۵۵ میلیون تن در سال ۱۴۰۴ خواهد شد که به برخی از آن‌ها با توجه به آمار در دسترس اشاره می‌شود.

– عدم توازن زنجیره در بخش عرضه و تقاضا

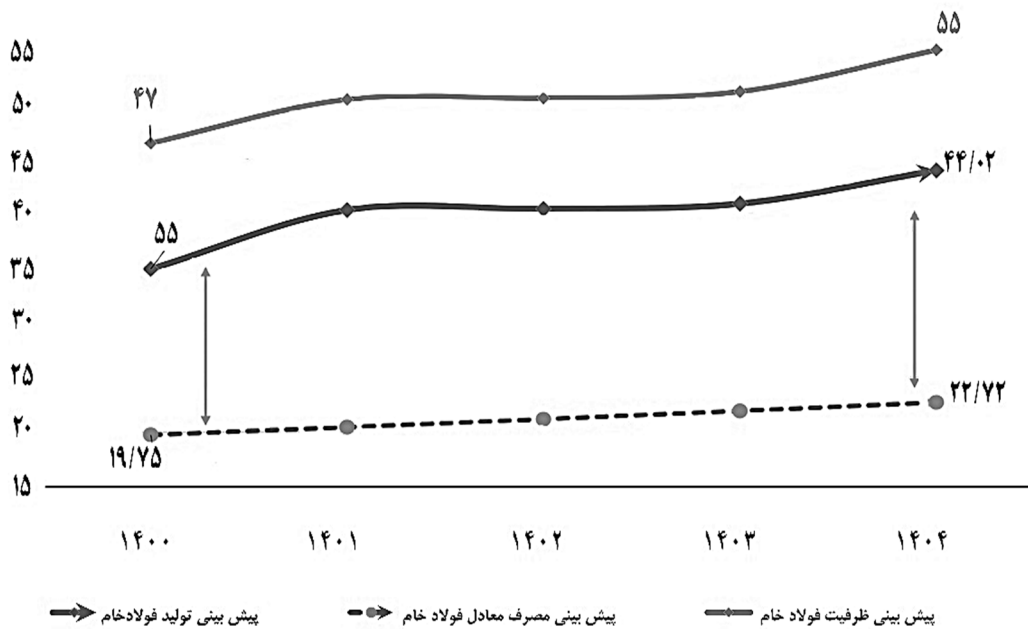
با توجه به اینکه در ادبیات اقتصادی، نقطه تعادل در بازار کالا از محل تلاقی عرضه و تقاضا در آن بازار شکل می‌گیرد، بنابراین، انتظار می‌رود قیمت تعیین‌شده در این نقطه تعادلی، بهترین قیمت باشد. برای همین، هرگونه نبود توازن در میزان عرضه یا تقاضا، بازار آن کالا را با مازاد یا کمبود عرضه و تقاضا مواجه و زمینه فعالیت سفته‌بازان و دلان را فراهم می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع، یکی از عواملی که باید برای برنامه‌ریزی صحیح در راستای دستیابی به تولید ۵۵ میلیون تن فولاد در سال ۱۴۰۴ مد نظر داشت، ایجاد توازن میان عرضه و تقاضا در زنجیره تولید این محصول است. با عنایت به آمار در دسترس در این حوزه، نمودار شماره ۵ که از شرکت ملی فولاد ایران اقتباس شده است، در چشم‌انداز سال‌های پیش‌رو نشان از نبود توازن در زنجیره فولاد کشور و در بخش عرضه و تقاضا دارد.

همان‌طور که در نمودار شماره ۴ مشاهده می‌شود، مقایسه میزان صادرات محصولات مختلف فولادی در کشور نمایان‌کننده پیشی گرفتن صادرات فولاد خام حتی از ظرفیت صادراتی این محصول در کشور است. این در حالی است که صادرات انواع دیگر فولاد از جمله محصولات طویل و تخت، با ظرفیت صادراتی کشور اختلاف فاحشی دارد. اهمیت این موضوع زمانی دوچندان می‌شود که مقایسه انواع این محصولات این مهم را گوشزد می‌کند که در موقعیت کمبودهای ارزی و مواجهه کشور با بحران‌های ارزی، توسعه صادرات محصولات با ارزش‌افزوده بالاتر در حل مشکلات کشور بسیار مؤثر است. با توجه به جایگاه صنعت فولاد و بیان ظرفیت‌های کشور، آینده صنعت فولاد بر اساس برخی اسناد بالادستی در کشور ترسیم شده است که در ادامه این گزارش به آن پرداخته می‌شود.

۲- چشم‌انداز صنعت فولاد

صنعت فولاد یکی از صنایع مهم و اثرگذار در کشور است که با توجه به ظرفیت‌های کشور در حوزه تولید این محصول و دیگر محصولات وابسته، قابلیت فراوانی برای ارزآوری و ایجاد اشتغال در داخل کشور دارد. از این‌رو ارتقای این صنعت و کسب جایگاه بین‌المللی در این حوزه افزون‌بر کسب قدرت اقتصادی در جهان، موجبات کاهش ضربه‌پذیری سیاسی و اقتصادی از تصمیمات خارجی را فراهم می‌آورد. برای همین، یکی از اهداف اسناد بالادستی کشور که همان ارتقای ایران به‌عنوان جایگاه اول منطقه‌ای است، در سایه توسعه صنایع راهبردی

نمودار ۵- نبود توازن در عرضه و تقاضای فولاد (میلیون تن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

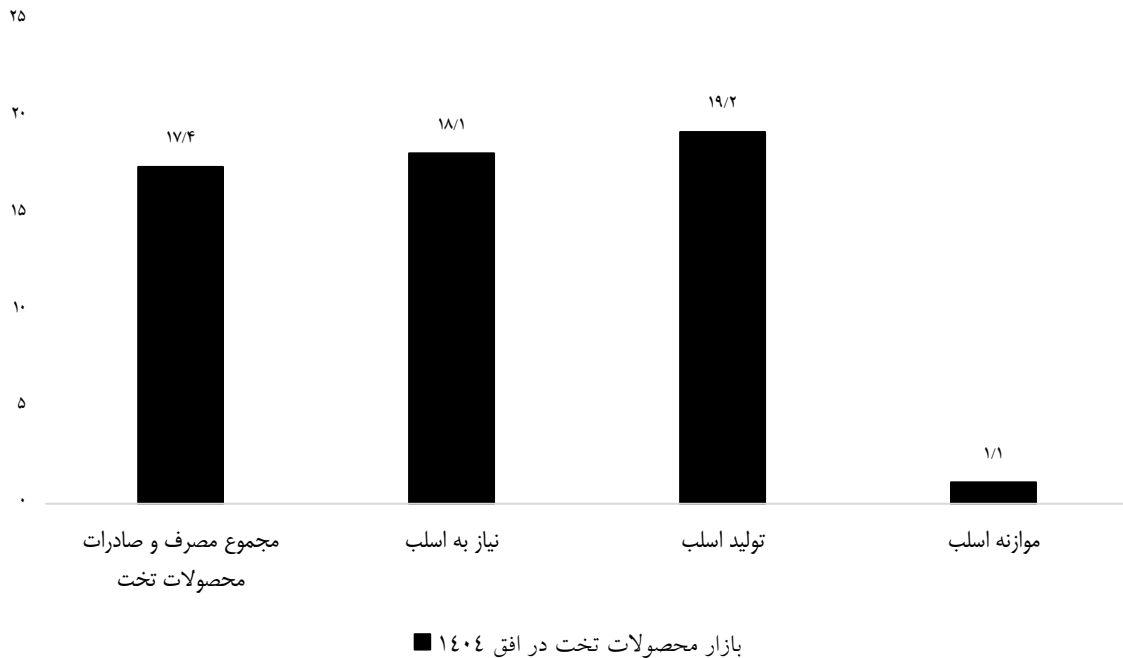
مازاد عرضه و حفظ توازن در بازار داخلی، صادرات فولاد خام و محصولات فولادی و حضور در بازارهای جهانی است.

– نبود توازن در ظرفیت ۵۵ میلیون تن فولاد خام به لحاظ ترکیب بیلت، بلوم و اسلب با نیاز در افق ۱۴۰۴

با توجه به اینکه هریک از فرآورده‌های حاصل از سنگ آهن در مراحل تولید فولاد دارای شکل، ابعاد، آلیاژ و... متفاوت برای ساخت انواع محصولات فولادی تخت و طویل هستند، بنابراین، توجه به این موضوع که میزان فرآورده‌های تولیدی با توجه به ظرفیت و نیاز داخلی انجام پذیرد، حائز اهمیت است. برای همین، در نمودار شماره ۶، بازار محصولات تخت با توجه به روند پیش رو، مورد ارزیابی قرار گرفته است.

همان‌طور که در نمودار شماره ۵ مشاهده می‌شود، بر اساس آمار ارائه‌شده پیش‌بینی می‌شود میزان مصرف معادل فولاد خام در کشور از حدود ۲۰ میلیون تن در سال ۱۴۰۰، به حدود ۲۳ میلیون تن در سال ۱۴۰۴ برسد و تولید فولاد خام از ۳۵ میلیون تن در سال ۱۴۰۰، به ۴۴ میلیون تن در سال ۱۴۰۴ افزایش یابد. همچنین، بر اساس داده‌های این گزارش پیش‌بینی می‌شود ظرفیت تولید فولاد خام در سال ۱۴۰۰ به رقم ۴۷ میلیون تن برسد که بر اساس هدف‌گذاری صورت‌گرفته، در سال ۱۴۰۴ به ۵۵ میلیون تن ارتقا می‌یابد. آنچه بر اساس داده‌های ارائه‌شده می‌توان دید، وجود تفاوت فاحش میان پیش‌بینی مصرف داخلی فولاد و پیش‌بینی تولید فولاد خام در کشور است. از این رو تنها راه برای جبران این

نمودار ۶- بازار محصولات تخت در افق ۱۴۰۴ (میلیون تن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

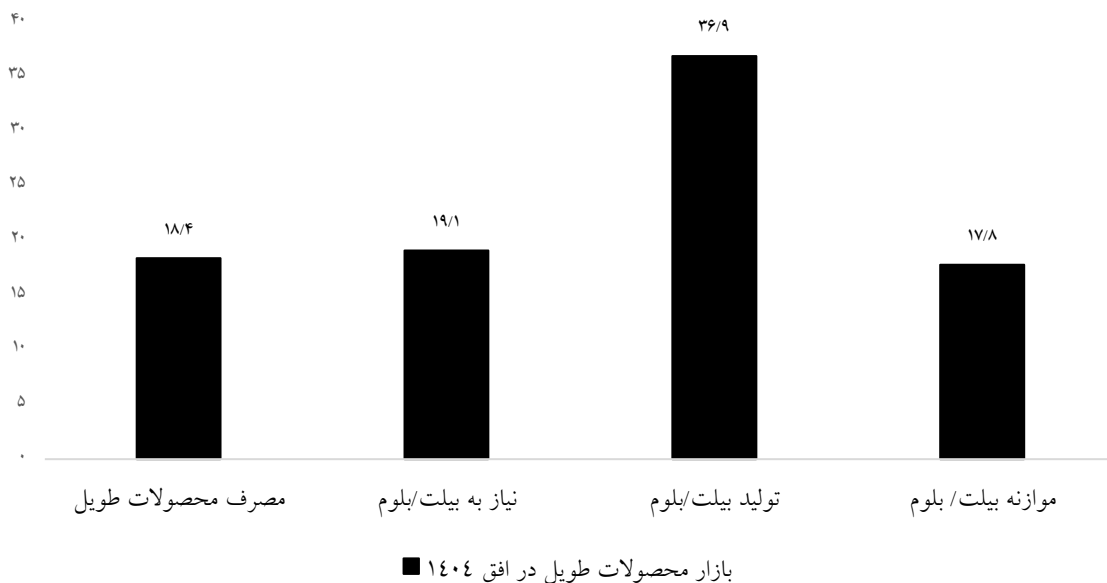
۱۹/۲۹ میلیون تن است. در این صورت اختلاف میان تقاضای اسلب و تولید آن حدود ۵ میلیون تن خواهد شد. همچنین، در نمودار شماره ۷، بازار محصولات طویل در افق ۱۴۰۴ به نمایش گذاشته شده است.^۱

صنعت فولاد، صنعتی استراتژیک در هر کشور است و کشورهای مختلف به‌رغم برخورداری نبودن از منابع غنی معدنی، سعی در تقویت این صنعت در کشور خود دارند. این در حالی است که ایران با وجود منابع غنی معدنی، فاقد استراتژی دقیق و مدون برای کسب رتبه‌های بالاتر بین‌المللی در این حوزه است.

با در نظر گرفتن آثار رکود اقتصادی کشور در سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹، کاهش رشد مصرف در محصولات تخت فولادی ایجاد شده است. برای همین، بر اساس ظرفیت، تولید اسلب و ورق گرم فولادی توازن قابل قبولی در این حلقه پیدا کرده است، اما در صورت در نظر گرفتن شرایط خوش‌بینانه و در نظر نگرفتن رکود اقتصادی و کاهش نرخ رشد مصرف فولاد کشور، مجموع مصرف و صادرات محصولات تخت معادل فولاد خام برابر با ۲۳/۱ میلیون تن خواهد بود که در این صورت نیاز به اسلب، ۲۴/۳ میلیون تن برآورد شده است. این در حالی است که ظرفیت‌سازی انجام‌شده در مجموع ظرفیت واحدهای فعال و طرح‌های قابل تحقق معادل

۱. مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

نمودار ۷- بازار محصولات طویل در افق ۱۴۰۴ (میلیون تن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

مجموع ظرفیت واحدهای فعال و طرح‌های قابل تحقق معادل ۳۶/۹ میلیون تن است. بنابراین، در صورتی که برآورد انجام شده برای مصرف و صادرات محقق شود، مازاد فولاد خام به شکل بیلت و بلوم حدود ۱۵ میلیون تن خواهد بود که در ترکیب فعلی ۵۵ میلیون تن مازاد وجود دارد و با هدف صادرات، همچنان مازاد ظرفیت در این بخش وجود خواهد داشت! بنابراین، با توجه به آمار ارائه شده و پیش‌بینی‌های صورت گرفته شرکت ملی فولاد ایران در افق ۱۴۰۴، به احتمال زیاد کشور با مازاد بیلت و سلب و در نهایت، محصولات تخت و طویل فولادی در بازار مواجه خواهد شد.

– برنامه‌های توسعه صنعت فولاد ایران

توسعه صنعت فولاد کشور یکی از موضوعات مهم در اقتصاد ایران است؛ زیرا منجر به افزایش قدرت اقتصادی

با در نظر گرفتن شرایط رکود اقتصادی کشور از سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹، مصرف محصولات طویل فولادی در افق ۱۴۰۴ با در نظر گرفتن حداکثر ظرفیت صادراتی این دسته از محصولات، برابر با ۱۸/۴ میلیون تن خواهد بود که نیاز به حدود ۱۹ میلیون تن بیلت و بلوم در کشور وجود دارد. ظرفیت تولید بیلت و بلوم کشور در افق ۱۴۰۴ حدود ۳۶/۹ میلیون تن است و از این رو مازاد ظرفیت در عرضه بیلت و بلوم کشور به عنوان چالشی در افق ۱۴۰۴ مطرح می‌شود. در صورت در نظر نگرفتن رکود حاکم بر فضای اقتصادی کشور، در حالت خوش‌بینانه مجموع مصرف و صادرات محصولات طویل معادل فولاد خام برابر با ۲۰/۴۸ میلیون تن خواهد بود که در این صورت نیاز به بیلت و بلوم ۲۱/۵ میلیون تن برآورد شده در حالی که ظرفیت‌سازی انجام شده در

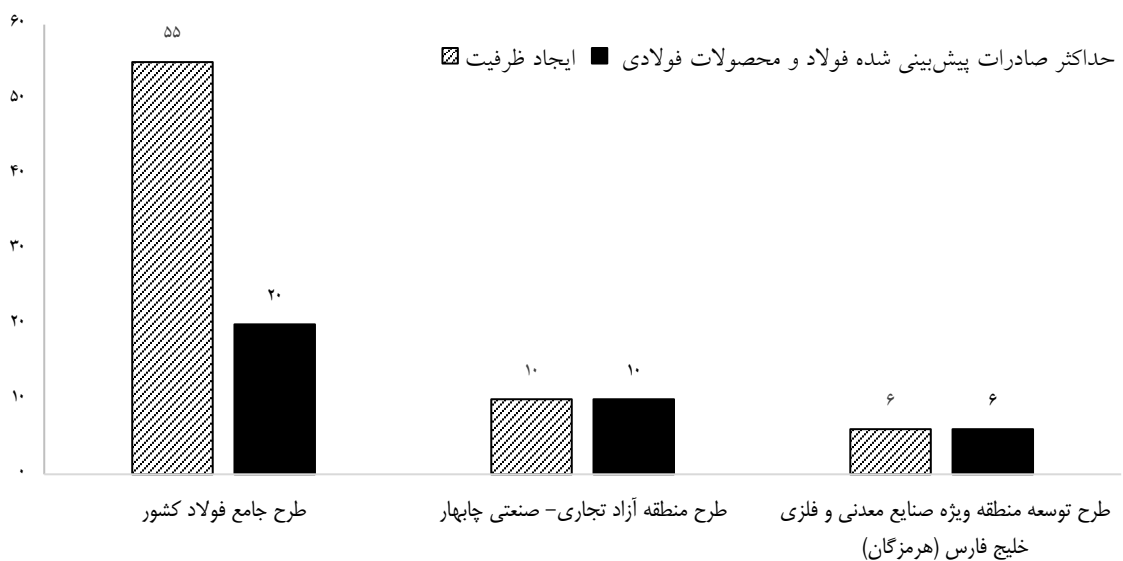
۱. همان.

به نفع صنعت فولاد کشور نخواهد بود، بلکه موجب اتلاف منابع مالی کشور می‌شود. ازاین‌رو با توجه به اهمیت موضوع، بر اساس داده‌های ارائه‌شده شرکت ملی فولاد ایران، در نمودار شماره ۸ به برنامه‌های توسعه صنعت فولاد در کشور پرداخته شده است.

و سیاسی در جهان خواهد شد، اما همان‌طور که در بخش‌های قبلی گزارش نیز به آن اشاره شد، توسعه این صنعت بدون گسترش روابط خارجی برای صدور محصولات تولیدی و جلوگیری از وجود مازاد در کشور یا تولید کمتر از ظرفیت، موضوعی است که نه‌تنها

نمودار ۸- برنامه‌های توسعه صنعت فولاد در ایران (میلیون تن)

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایس ۱۳۹۹).

توجه به اینکه رویکرد این طرح، واردات کل مواد اولیه و صادرات کامل محصولات است، ازاین‌رو حجم صادرات کل پیش‌بینی شده به ۳۰ میلیون تن خواهد رسید. افزون‌بر دو طرح فوق، با اجرایی شدن طرح ۶ میلیون تن در منطقه خلیج فارس — که این طرح در یک پکیج، ۱۰ میلیون تن تعریف شده که ۴ میلیون تن در طرح جامع فولاد کشور پیش‌بینی شده است — ظرفیت فولاد ایران برابر با ۷۱ میلیون تن و با توجه به اینکه رویکرد این طرح نیز واردات کل مواد اولیه و صادرات کامل محصولات است،

بر اساس پایس جامع فولاد کشور در سال ۱۳۹۹ و سند چشم انداز ۱۴۰۴، ظرفیت تولید فولاد ایران در این افق برابر با ۵۵ میلیون تن، حجم مصرف پیش‌بینی شده برابر با حدود ۲۳ میلیون تن و ظرفیت صادراتی ایران حدود ۱۴ میلیون تن انواع محصولات فولادی و ۶ میلیون تن فولاد خام است (در مجموع حدود ۲۰ میلیون تن صادرات پیش‌بینی شده است). با اجرایی شدن طرح ۱۰ میلیون تن تولید فولاد در منطقه آزاد تجاری-صنعتی چابهار، ظرفیت فولاد ایران در مجموع به ۶۵ میلیون تن خواهد رسید. با

می‌کند و به تدریج الزامات اقتصادی، فناوریانه و رفاهی جامعه توسعه یافته تمرکز و استفاده از منابع و مواد اولیه حجیم را کاهش می‌دهد و تکیه بر ارزش افزوده فکری محض را ترغیب می‌کند.^۳

لازم به توضیح است، رشد و توسعه اقتصادی هر کشور که در سایه پیشرفت صنعتی امکان پذیر است، افزون بر آنکه منجر به افزایش تولید و رونق کسب و کار و اشتغال می‌شود، تبعاتی برای محیط زیست و انواع آلودگی‌های دیگر از این دست برای آن منطقه جغرافیایی به همراه دارد. از این رو یکی از عوامل مهم برای جلوگیری از تبعات منفی گسترش بخش صنعت در کشور، شناخت دقیق از جغرافیای کشور و همچنین، مکان‌یابی دقیق احداث این صنایع است. صنعت فولاد نیز که صنعتی انرژی بر است، از این قاعده مستثنا نیست. از این رو برای توسعه بلندمدت این صنعت لازم است به رغم تعیین استراتژی تولید فولاد در کشور و نگاهی به افق بلندمدت برای کسب جایگاه جهانی و همچنین، تعیین ظرفیت مورد نیاز داخل و کاهش اتکا به واردات محصولات فولادی، ملاحظات زیست محیطی محکمی نیز در مکان‌یابی صحیح کارخانجات تولیدی فولاد در کشور داشته باشیم.

در تعیین مکان‌های پایدار توسعه صنعت فولاد باید مواردی مانند رصد دقیق نقشه‌های مواد اولیه، منابع انرژی در دسترس، قابلیت دستیابی به زیرساخت‌های حمل و نقلی و... مورد ارزیابی جدی

صادرات کل فولاد پیش‌بینی شده برابر با ۳۶ میلیون تن خواهد شد. با احتساب اجرایی شدن هر سه مورد ذکر شده، افزایش ظرفیت فولاد ایران تا حدود ۷۰ میلیون تن و پیش‌بینی صادرات فولاد و انواع محصولات فولادی نیز به سقف ۳۶ میلیون تن خواهد رسید. در جمع‌بندی نکات ذکر شده باید گفت، این موضوع یکی دیگر از چالش‌های اصلی فولاد کشور است که در صورت نبود برنامه جامع و سیاست‌گذاری‌های هماهنگ در این بخش باعث ایجاد عدم تناسب و تشدید مازاد ظرفیت در صنعت فولاد کشور می‌شود.^۱

۳- بررسی ساختار و نحوه استقرار کارخانجات صنعت فولاد

مصرف فولاد رابطه مستقیمی با درجه توسعه اقتصادی هر کشور دارد و برای کشورهای در حال رشد یکی از شاخص‌های مهم توسعه اقتصادی شمرده می‌شود. در مراحل اولیه رشد و جهش اقتصادی، نرخ رشد مصرف فولاد شدت می‌یابد و پس از یک دوره ثبات نسبی، با فرا رسیدن بلوغ اقتصادی به تدریج مصرف فولاد کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر، در فرایند توسعه اقتصادی، حجم عظیم سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی و زیرساخت‌های صنعتی در ابتدای دوره به طور طبیعی نیاز به مصرف فولاد را بالا می‌برد و توسعه فناوری در مراحل بعدی زمینه سرمایه‌گذاری در صنایع حساس را متنوع

۱. مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹).

۳. محمود متوسلی و زاهدطلبان، «تحلیلی بر تولید و مصرف فولاد و توسعه اقتصادی»، مجله تحقیقات اقتصادی.

می‌شود. از نظر پارامتر دسترسی به جاده و راه‌آهن نیز اولویت اول مربوط به منطقه ۲، یعنی استان‌های شرقی و شمال‌شرقی است. از نظر پارامتر تراکم صنعتی اولویت اول مربوط به منطقه ۴، یعنی استان‌های مرکزی است. اولویت مناطق شش‌گانه از نظر پارامتر دسترسی به بازار خارجی مربوط به مناطق ۵ (استان‌های حاشیه دریای جنوب)، ۱ (استان‌های حاشیه دریای شمال) و برخی از استان‌های غربی کشور است. این اولویت به علت وجود بنادر و اسکله‌های موجود در این مناطق است. بنابراین، با توجه به اولویت‌بندی موجود در کشور بهتر است احداث و توسعه واحدهای فولادی کشور در مناطق ۲ و ۵ صورت پذیرد.

با توجه به موارد مطرح‌شده، نگاهی به جدول پراکندگی زنجیره فولاد با توجه به ظرفیت این صنعت در راستای شناخت هرچه بهتر روند ساخت واحدهای قابل تحقق و... بسیار مفید خواهد بود. از این‌رو در جداول شماره ۲ و ۳، پراکندگی زنجیره فولاد کشور بر اساس ظرفیت آورده شده است.

قرار گیرد. براین‌اساس، مناطق مختلف کشور را به شش منطقه به لحاظ برخورداری از امکانات زیرساختی، منابع انرژی و... تقسیم‌بندی کرده‌اند. این شش منطقه شامل منطقه ۱ (استان‌های حاشیه دریای شمال)، منطقه ۲ (استان‌های شرقی و شمال‌شرقی)، منطقه ۳ (استان‌های شمال غربی)، منطقه ۴ (استان‌های مرکزی)، منطقه ۵ (استان‌های حاشیه دریای جنوب) و منطقه ۶ (استان‌های غربی) می‌شود. بر اساس آخرین آمار در دسترس، اولویت اول در خصوص دسترسی به منابع آبی مربوط به منطقه ۱، یعنی استان‌های حاشیه دریای شمال می‌شود. همچنین، از لحاظ دسترسی به خطوط انتقال برق برای واحدهای فولادی، اولویت اول با منطقه ۲، یعنی استان‌های شرقی و شمال‌شرقی کشور است. اولویت اول مناطق شش‌گانه از لحاظ دسترسی به گاز شامل منطقه ۵، یعنی استان‌های حاشیه دریای جنوب و برخی استان‌های غربی است. لازم به توضیح است، اولویت اول از نظر پارامتر دسترسی به معادن مربوط به منطقه ۲، یعنی استان‌های شرقی و شمال‌شرقی

جدول ۲- پراکندگی واحدهای فعال

مناطق	کنسانتره سنگ آهن	گندله	آهن اسفنجی	فولاد خام
استان‌های حاشیه دریای شمال	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۲/۳ درصد
استان‌های شرقی و شمال‌شرق	۹۳/۷ درصد	۷۰/۴ درصد	۳۴/۲ درصد	۲۱/۵ درصد
استان‌های شمال غربی	۲/۵ درصد	۰/۰ درصد	۲/۲ درصد	۸/۱ درصد
استان‌های مرکزی	۰/۰ درصد	۱۶ درصد	۳۴/۴ درصد	۴۲/۵ درصد
استان‌های حاشیه دریای جنوب	۰/۶ درصد	۱۲/۷ درصد	۲۷/۱ درصد	۲۲/۶ درصد
استان‌های غربی	۳/۳ درصد	۰/۸ درصد	۲/۲ درصد	۲/۳ درصد

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایس ۱۳۹۹).

جدول ۳- پراکندگی واحدهای قابل تحقق

مناطق	کنسانتره سنگ آهن	گندله	آهن اسفنجی	فولاد خام
استان‌های حاشیه دریای شمال	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۰/۲ درصد
استان‌های شرقی و شمال شرق	۷۸/۱ درصد	۶۶/۹ درصد	۷۶/۵ درصد	۶۳/۴ درصد
استان‌های شمال غربی	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۸/۳ درصد
استان‌های مرکزی	۰/۰ درصد	۲۴/۲ درصد	۰/۶ درصد	۹/۲ درصد
استان‌های حاشیه دریای جنوب	۰/۰ درصد	۰/۰ درصد	۱۴/۱ درصد	۱۲/۸ درصد
استان‌های غربی	۰/۰ درصد	۸/۹ درصد	۷/۰ درصد	۶/۱ درصد

مأخذ: مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایس ۱۳۹۹).

یکی دیگر از عوامل بسیار مهم در احداث و توسعه واحدهای فولادی در کشور، انطباق این واحدها با مقررات محیط‌زیستی و صیانت از آن است که در این راستا نیز بر اساس آخرین آمار در دسترس می‌توان گفت، از ترکیب اولویت‌های احداث و توسعه واحدهای فولادی با محدودیت‌های زیست‌محیطی، اولویت نخست برای احداث و توسعه این واحدها منطقه ۵، یعنی استان‌های حاشیه دریای جنوب کشور است. دسترسی به بازارهای مصرف در مناطق حاشیه دریای جنوب و دسترسی به آب‌های دریای جنوب از مزیت اصلی این مناطق است، اما نکته شایان توجه در استفاده از منابع آبی دریای جنوب آن است که تأمین آب از فرایند شیرین‌سازی آب دریا دارای آثار مخرب زیست‌محیطی بر اکوسیستم ساحلی و دریایی خلیج فارس است. بنابراین، در استفاده از این فناوری برای تأمین آب باید با بررسی‌های فنی و اقتصادی گسترده تمهیدات لازم برای انتخاب مناسب مکان نصب آب‌شیرین‌کن، محل برداشت آب از دریا و به‌ویژه محل تخلیه آب برگشتی به دریا، آثار مخرب

از مقایسه جداول شماره ۲ و ۳ این استنباط می‌شود که زنجیره فولاد در حلقه کنسانتره سنگ آهن، هم در واحدهای فعال و هم در واحدهای قابل تحقق، متمرکز و کنار معادن است، اما زنجیره فولاد در حلقه فولاد خام در واحدهای فعال و همچنین، واحدهای قابل تحقق، از پراکندگی شایان توجهی برخوردار است که این موضوع در قیمت تمام‌شده محصولات تأثیرگذار است و در نهایت، قدرت رقابت‌پذیری محصولات داخلی را با نمونه خارجی در عرصه بین‌المللی مورد هجمه قرار می‌دهد. بنابراین، پراکندگی واحدهای فولادسازی و دوری و نزدیکی آن‌ها به محل تأمین مواد اولیه چالش اساسی در این صنعت به شمار می‌آید. با توجه به جدول‌های شماره ۲ و ۳ مشاهده می‌شود که واحدهای فعال فولاد خام در استان‌های مرکزی از تمرکز بیشتری برخوردار هستند. همچنین، واحدهای قابل تحقق فولاد خام اغلب در استان‌های معدنی کشور متمرکز هستند. این در حالی است که توصیه طرح جامع مبنی بر توسعه فولاد در منطقه جنوب کشور در رفع چالش‌های این صنعت تا حدی مؤثر است.

می‌شود، از این رو دقت نکردن در مکان‌یابی تأسیس کارخانجات فولاد و حاکمیت دید منطقه‌ای در این تصمیم‌سازی‌ها، هزینه تولید را افزایش می‌دهد. با افزایش قیمت تمام‌شده فولاد شاهد کاهش رقابت‌پذیری تولیدات این صنعت در مقایسه با محصولات مشابه خارجی خواهیم بود. این موضوع موجب اتلاف منابع ملی در کشور می‌شود و جایگاه ایران را در رتبه‌بندی بین‌المللی متزلزل می‌کند. بنابراین، استفاده از ظرفیت‌های کشور بر مبنای آمایش سرزمین و ایجاد و توسعه کارخانجات فولاد بر این مبنای افزودن بر شکوفاسازی این صنعت و افزایش قدرت اقتصادی ایران در عرصه‌های بین‌المللی، تأثیر عوامل مخرب و اثرگذار بر این صنعت از جمله خشک‌سالی و... را کاهش و امنیت اقتصادی کشور را افزایش می‌دهد. در شرایطی که کشور از اعمال تحریم‌های خارجی در تنگنا قرار دارد و دستیابی به منابع حاصل از فروش نفت موجب شده است کشور با کمبودهای ارزی مواجه شود، رونق صنعت فولاد و صادرات آن به منبع درآمدی مطمئن برای کشور تبدیل می‌شود و اقتصاد ایران را از اقتصاد تک‌محصولی می‌رهاند.

نتیجه‌گیری و ارائه راهکار

اهمیت صنعت فولاد در رشد و توسعه اقتصادی کشورها بر کسی پوشیده نیست؛ تا جایی که از این صنعت به‌عنوان صنعتی استراتژیک یاد می‌شود. بررسی صنعت فولاد در ایران نیز نشان می‌دهد این صنعت با چالش‌های متعددی روبه‌روست و همچنان

زیست‌محیطی را به حداقل ممکن رساند تا پایداری این صنعت در مناطق یادشده تضمین شود.

۴- ملاحظات امنیت اقتصادی

تقویت توان تولید و افزایش رقابت با تولیدکنندگان داخلی و خارجی، افزون‌بر افزایش درآمد ملی کشور و کاهش ضربه‌پذیری اقتصاد کشور در مقابل تصمیمات خارجی، با ایجاد اشتغال برای نیروی کار، ضمن اینکه کشور را از خطرات ناشی از ناامنی ملی محفوظ می‌دارد، موجب افزایش رفاه و کاهش فاصله طبقاتی می‌شود. برای همین، شناخت توانایی‌های بالقوه کشور در صنایع مختلف و تلاش برای بالفعل‌سازی آن‌ها دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است. یکی از صنایع مهم کشور که موجب ارتقای توان اقتصادی و بین‌المللی می‌شود، صنعت فولاد است. برخورداری بالای ایران از منابع معدنی یکی از نقاط قوت این صنعت است که رسیدن به چشم‌اندازهای اقتصادی پیش رو را به شرط انتخاب استراتژی صحیح و کارآمد محقق می‌کند.

در این مسیر هرگونه تصمیم‌گیری برای ایجاد و توسعه صنعت فولاد بر اساس دید منطقه‌ای کشور را از مسیر اصلی منحرف می‌سازد و اهداف مورد نظر را محقق نمی‌کند. وجود پراکندگی در نحوه استقرار کارخانجات صنعت فولاد کشور موجب می‌شود تا با رعایت نکردن صرفه‌های اقتصادی شاهد افزایش در قیمت تمام‌شده تولید فولاد در کشور باشیم. از آنجاکه دوری از معادن و دسترسی به بازارهای صادراتی و داخلی منجر به پرداخت هزینه‌های حمل‌ونقل

سال دست یابد. این مهم جز با رفع چالش‌های موجود و برنامه‌ریزی برای احداث و توسعه واحدهای فولادی جدید امکان‌پذیر نخواهد بود. در این راستا، مکان‌یابی صحیح احداث این صنایع بدون دخالت دید منطقه‌ای منجر به آن خواهد شد تا با کاهش تبعات منفی گسترش این بخش، زمینه تحقق اهداف تعیین‌شده در اسناد بالادستی در کشور فراهم آید.

دوری و نزدیکی به معادن، وقوع خشک‌سالی و نیاز این صنعت به تأمین آب مورد نیاز، توجه به مسائل محیط‌زیستی و... از جمله مواردی است که باید در احداث و توسعه صنعت فولاد ملاک عمل قرار گیرد که متأسفانه در سال‌های ابتدایی احداث این صنایع در نقاط مختلف کشور کمتر به آن توجه شده است؛ تا جایی که شواهد نشان می‌دهد احداث بسیاری از کارخانجات فولاد در مناطق خشک کشور به وقوع پیوسته است، اما در طرح جامع فولاد کشور به نظر می‌رسد گام‌های مثبت مهمی در رفع این کاستی‌ها برداشته شده است. در این راستا، برخی راهکارها برای تحقق هرچه بهتر رفع مشکلات ناشی از ضعف ساختار و پراکندگی در استقرار کارخانجات صنعت فولاد به شرح زیر ارائه می‌شود.

- ممانعت از رویکرد منطقه‌ای در احداث واحدهای فولادی: با توجه به اینکه یکی از دغدغه‌های اصلی کشور توسعه و آبادانی مناطق کمتر توسعه‌یافته است، از این رو این موضوع موجب شده است برخی افراد صاحب‌نظر و صاحب‌رأی در بدنه اقتصادی کشور با هدف رونق اقتصادی در این

با برخی از آن چالش‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کند، اما به لحاظ کسب موقعیت بین‌المللی، آمارها نمایان‌کننده ارتقای رتبه و جایگاه کشور است؛ تا جایی که طبق گزارش منتشرشده انجمن جهانی تولید فولاد، وقوع بحران کرونا بر میزان تولید فولاد در جهان تأثیرگذار بوده و تولید جهانی فولاد را کاهش داده است، اما طبق آمار موجود، بین کشورهای عمده تولیدکننده فولاد، تنها تولید فولاد خام ایران، چین و ترکیه در میانه بحران کرونا صعودی بوده که در میان این سه کشور نیز در ۱۱ ماهه نخست سال ۲۰۲۰، بیشترین رشد تولید فولاد خام متعلق به ایران بوده است و با وجود منابع غنی معدنی در کشور، انتظار می‌رفت تاکنون جایگاه مناسب‌تری از نظر جهانی در اختیار کشور باشد.

بنابراین، باید گفت، تعیین ساختار تولید فولاد با انتخاب استراتژی صحیح که منجر به کسب بخش زیادی از بازارهای بین‌المللی شود و در نتیجه، ضربه‌پذیری جایگاه ایران در این صنعت را به لحاظ جهانی کاهش دهد، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است. لازم به توضیح است توسعه این صنعت بدون گسترش روابط خارجی برای صدور محصولات تولیدی و جلوگیری از وجود مازاد در کشور یا تولید کمتر از ظرفیت، موضوعی است که نه تنها به نفع صنعت فولاد کشور نخواهد بود، بلکه موجب اتلاف منابع مالی کشور می‌شود.

اهمیت گسترش این صنعت به اندازه‌ای است که در اسناد بالادستی کشور طبق خط‌مشی تعیین‌شده، ایران باید در سال ۱۴۰۴ به تولید ۵۵ میلیون تن در

اجرای شدن طرح‌های پیش‌بینی شده، انتظار می‌رود ظرفیت فولاد ایران تا حدود ۷۰ میلیون تن در سال ارتقا یابد. این افزایش ظرفیت نیازمند وجود برنامه جامع و سیاست‌گذاری‌های هماهنگ در این بخش است تا با استفاده از فناوری‌های به‌روز دنیا و ایجاد ارزش‌افزوده بالاتر در محصولات فولادی تولیدشده مانع از ایجاد عدم تناسب و تشدید مازاد ظرفیت در صنعت فولاد کشور شویم. از این رو پیشنهاد می‌شود با توسعه در روابط تجاری و فراهم آوردن زمینه‌های لازم در مبادلات تجاری و تنوع هرچه بیشتر در طرف‌های مبادله، مانع از اتلاف منابع در کشور شویم. - تکمیل زنجیره تولید محصولات فولادی: با توجه به اینکه برخورداری از معادن سنگ آهن یکی از مزیت‌های کشور در عرصه تولید فولاد و محصولات فولادی در کشور شمرده می‌شود، بنابراین، تقویت تمام بخش‌های زنجیره فولاد دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است.

در بررسی تولیدات مختلف زنجیره فولاد می‌توان به این نکته دست یافت که تولید برخی محصولات در زنجیره فولاد در سال‌های آتی با کمبود مواجه خواهد شد؛ تا جایی که احتمال می‌رود کشور مجبور به واردات مواد اولیه تولید فولاد شود. این در حالی است که انتخاب استراتژی درست در این زمینه از وقوع این وضعیت پیشگیری می‌کند. از سوی دیگر، نگاهی به ظرفیت بالقوه کشور در صادرات انواع محصولات فولادی نشان می‌دهد که ارتقای زنجیره تولید فولاد افزون‌بر کسب جایگاه بهتر بین‌المللی، درآمد ارزی بالایی نیز نصیب کشور می‌کند.

مناطق و با حاکمیت دید منطقه‌ای، درصدد گرفتن مجوز برای احداث برخی طرح‌های اقتصادی باشند. این در حالی است که موفقیت هر طرح اقتصادی منوط به لحاظ کردن تمام زمینه‌های جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و... ایجاد آن طرح است. به‌عبارت‌دیگر، تنها راه‌حل رشد و توسعه همه مناطق کشور منوط به رعایت نقشه آمایش سرزمینی در کشور است. بنابراین، به‌رغم سرپیچی‌های مکرر از این نقشه‌راه طی سالیان متعدد، پیشنهاد می‌شود هرگونه احداث یا توسعه در کارخانجات فولاد کشور به‌دور از رویکرد منطقه‌ای و بر اساس کارشناسی دقیق و با عنایت به نقشه آمایش سرزمینی در کشور صورت پذیرد.

- اولویت محدودیت‌های زیست‌محیطی و منابع طبیعی: با توجه به اینکه برای پایدار بودن توسعه در بلندمدت لازم است به محدودیت‌های محیط‌زیست و منابع طبیعی توجه شود، از این رو هرگونه برداشت بی‌رویه از معادن و بی‌توجهی به خسارت‌های احتمالی ناشی از فعالیت صنعتی به محیط‌زیست، تهدید جدی در راه رسیدن به توسعه در کشور است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود با اولویت‌بخشی به محدودیت‌های زیست‌محیطی و حفظ منابع طبیعی در کشور در اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری از جمله احداث کارخانجات فولادی، در راستای توسعه پایدار و بلندمدت در کشور گام برداریم.

- توسعه تجارت خارجی در بخش صنعت فولاد: بر اساس آمار در دسترس و بر اساس اهداف تعیین‌شده در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و با احتساب

مواد معدنی در کشور جلوگیری شود و در مقابل با خلق ارزش افزوده در محصولات تولیدی، روند روبه رشد این محصولات را فراهم آوریم.

منابع

- رحیم دوست، الهه (۱۴۰۰). «سیاست‌های مداخله‌ای دولت در صنعت فولاد کشور»، ماهنامه امنیت اقتصادی تدبیر اقتصاد. مرداد.
- متوسلی، محمود و علی زاهدطلبان (۱۳۷۶). «تحلیلی بر تولید و مصرف فولاد و توسعه اقتصادی»، مجله تحقیقات اقتصادی. شماره ۵۰، بهار و تابستان.
- مطالعات طرح جامع فولاد کشور (پایش ۱۳۹۹)، صص ۱۲۰، ۱۲۱ و ۱۲۴.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود تکمیل زنجیره تولید محصولات فولادی با توجه به اهمیت هریک از تولیدات به لحاظ تأمین نیاز داخل و خارج در دستور کار قرار گیرد.

- تهیه نقشه آمایش زنجیره تولید فولاد در کشور: صدور بی‌رویه مجوز احداث واحدهای معدنی و صنایع معدنی در زنجیره فولاد بدون در نظر گرفتن مزیت‌های منطقه‌ای و آمایش سرزمین، موجب به هم خوردن توازن زنجیره و ایجاد چالش در دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده می‌شود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود دولت با هدفمند کردن سیاست‌های حمایتی خود از بخش صنعت و معدن و اولویت‌بندی بر اساس مطالعات کارشناسی و آمایش سرزمین، بیش‌ازپیش در این عرصه مؤثر واقع شود.

- حمایت از خلق ارزش افزوده در تولید محصولات فولادی به جای خام‌فروشی: با توجه به اینکه خام‌فروشی مواد معدنی کشور نتیجه‌ای جز تضعیف اقتصاد و افزایش آسیب‌پذیری اقتصادی با خود به همراه نخواهد داشت، بنابراین، هرگونه سیاستی که منجر به افزایش خام‌فروشی در کشور شود، محکوم به شکست خواهد بود. این در حالی است که نگاهی به آمار ارائه شده در زنجیره فولاد نشان می‌دهد در سال‌های اخیر روند خام‌فروشی در عرصه صادرات سنگ آهن نزولی بوده است. این موضوع یکی از نقاط مثبت در این عرصه تلقی می‌شود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود با اتخاذ روش‌هایی مانند اعمال عوارض صادراتی از خام‌فروشی

